

Madencilikte Yabancı Sermaye: Peru ve Türkiye Örneği

M Kose & M Karadeniz

MTA Genel Müdürlüğü MAT Dairesi Başkanlığı Ankara, Türkiye

ÖZET Bu çalışmada, 1990-2000 yılları arasında Peru ve Türkiye'deki madencilik sektöründe yaşanan yabancı sermaye uygulamaları ele alınmıştır. Ekonomik krizler sonucu 1990 yılında Peru'da enflasyon % 7650'ye kadar yükseldi. Çok sayıda madencilik şirketi kapandı. Bunun üzerine, yaşanan ekonomik kaostan çıkmak için radikal önlemler alındı. Vergi muafiyeti ve yatırım güvencesi gibi ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişim teşvik edecek bir dizi kararlar alınıp uygulamaya kondu. Bunlara paralel olarak, devlet eliyle işletilen madenlerin 2000 yılına kadar tamamen özelleştirilmesini hedefleyen bir program başlatıldı. Bu önlemlerin sonucunda, madencilik yatırımları için Peru'ya milyonlarca \$'lık yabancı sermaye yatırımı girdi. Madencilik ekonomik gelişmenin motoru oldu. Kısa sürede, önemli ölçüde maden üretim ve ihracatı artışı sağlandı. Örneğin, 1990 yılında 3 ton/yıl olan altın üretimi 2000 yılında 150 ton/yıl'a ulaştı. Enflasyon % 6 düzeyine indi. Madencilik sektöründe Türkiye'nin 1990-2000 yılları arasında çekebildiği yabancı sermaye ancak 246 milyon \$ olmuştur. Bunun temel nedeni, ülkeye gelen yabancı sermayeli madencilik şirketlerine buldukları madenleri işletme imkânının verilmemiş olmasıdır.

ABSTRACT In this study, the foreign investment practices expennced in the mining sectors of Peru and Turkey between 1990-2000 have been taken up. As a result of economic crisis, inflation reached up to 7650 % in Peru in 1990. Many companies of the mining sector closed down. Therefore, some radical measures were taken by the government of Peru in order to end up the economic chaos. A series of decisions covering tax exemption and investment guarantee to encourage the foreign investment to come to Peru was taken and put into execution. Paralel to all these, a program having a purpose of privatization of whole mines operated by public sector, until 2000. As a result of these measures, millions of dollars of foreign investment came to Peru for mining sector. Mining became the dynamo of economic development. Considerable amount of increase in mine production and export achieved. For instance, as the gold production was around 3 tons/year in 1990, it reached around 150 tons/year in 2000. Inflation fell down to 6 %. Turkey has attracted only 246 milyon \$ of foreign investment for mining sector between 1990-2000. The main reason of this is not to offer mining companies having foreign investement to operate the mines that they have found.

1 GİRİŞ

Peru Dünya'da önemli mineral potansiyeline sahip ülkelerden birisidir. Yüzölçümü 1 28 5000 km² olup, nüfusu 27 milyon'dur. Ülkede 19 çeşit metalik ve 23 çeşit endüstriyel mineralin üretimi yapılmaktadır. Başta arsenik olmak üzere bakır, kurşun, molibden, tellur ve çinko üretimi dünya çapındadır (Mobbs 1990).

1991 yılında ülkede faaliyet gösteren büyük maden işletmelerinin çoğunluğu devlet işletmesiydi. Özel sektör madencilik firmaları ise, yöresel yatırımcı olup, genellikle orta ve küçük ölçekli madencilik yapıyordu.

1990 yılında Peru'nun içinde bulunduğu durum şu şekilde özetlenebilir. Ülkede terörist hareketler nedeniyle bir kaos yaşanıyordu. Enflasyon % 7650 olmuştu. İşçi konfederasyonları ile hükümet anlaşamadığından grevler vardı. Şirketler işçi ücretlerini ödeyemez hale gelmişler, işletme sermayesi sıkıntısı çekiyorlar, kredi bulunamıyor ve makine ekipmanları yenilenemiyordu.

Bu arada, hükümetle işçi konfederasyonu arasında işçi ücretleri konusunda anlaşma sağlandı. Ancak, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri, hükümetin büyük ölçekli işletme sahipleriyle anlaştığı ücretleri ödeyemeyeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine grevler başladı. İşte bu şartlar altında

iş başına gelen Fujimoro Hükümeti radikal önlemler alma yoluna gitti.

2 PERU'DA ALINAN ÖNLEMLER

Yeni hükümet Dünya Bankasıyla anlaşma yaptı. Bu kapsamda, çok taraflı yatırım garantisi (MIGA) ve Uluslararası Özel Yatırım Birliği (OPIC) anlaşmalarını imzaladı. Ülke ekonomisinde önemli bir yeri olan madencilik sektöründe özelleştirmeye gitme kararı alındı. Bu amaçla, yabancı sermayeyi Peru'ya çekebilmek için başta Madencilik Kanunu'nun değiştirilmesi olmak üzere vergi ve yatırım güvencesi sağlamak için aşağıdaki önlemler alındı:

* Sermaye giriş-çıkış kolaylığı, kâr transferi, vergi istikrarı

* Kazançların %80'ine kadar vergiden muaf yeniden yatırım imkânı

* Ülkede yapılacak altyapı yatırımlarında vergi indirimi

* Ön işletme döneminde, sabit yatırımlarda vergi muafiyeti

* İlk yatırım aşamasına ilâveten, işletme sırasında da ihtiyaç duyulan malzemeler ve yatırım araçları için vergi muafiyeti

* Dört yıllık vergi muafiyeti

* Madencilik yatırımlarında özel vergi indirimi

* Hızlandırılmış amortisman süresi (amortisman payını 5 yılda yapabileme imkânı)

* Yabancı para cinsinden muhasebe kaydı tutabilme imkânı

* Uluslararası yatırım güvencesi sağlandı (Fernandez vd. 1995).

Peru'da, 5000 t/gün üretim veya en az 20 milyon \$'lık yatırım yapan yabancı sermaye için 15 yıl, 350-5000 t/gün veya en az 2 milyon \$'lık yatırım yapan sermaye için 10 yıl süreyle geçerli olmak üzere, yukarıdaki indirim ve muafiyetler güvenceye alındı.

Fujimoro Hükümeti'nin almış olduğu bu kararlar sonucunda, ülkenin zengin mineral potansiyeline sahip olması nedeniyle, 20 yıl sonra, ülkede yeniden yabancı sermaye yatırımları başladı.

1991 yılında, Peru Hükümeti devlete ait 51 adet maden işletmesini özelleştirmeye karar verdi. Ülkede 20 adet orta boy ve 14 adet küçük boy maden işletmesi kapandı (Mobbs & Rabchevsky 1991). Birçok şirket ülkedeki olumsuz ekonomik şartlar nedeniyle masraflarını azaltıcı önlemlere yöneldi. Yüksek tenörlü ve kârlılığı yüksek olan madenler çalışmalarına devam ettiler, ancak ülkedeki yeni maden aramaları, ilâve yatırımlar ve modernizasyon çalışmaları tamamen durdu. Bunun üzerine hükümet, madencilik sektörünün içine düştüğü krizi önleyebilmek için, acil önlemler aldı. Bu önlemlerin başında vergiden muafiyet ve çalışanların sigorta ödemeleriyle ilgili destekleyici

önlemler dikkat çekiyordu. Bu önlemlere rağmen, ülkedeki mineral üretiminde 1991 yılında %23 düşüş oldu.

1992 yılında ilk yabancı sermaye yatırımı olarak ülkeye gelen Newmont Mining Co (ABD) oldu ve Minera Yanacocha Carachugo altın madenine 40 milyon \$'lık yatırım kararı aldı. Yine aynı yıl özelleştirme programı çerçevesinde Hierro Peru demir işletmesi 312 milyon \$'a Shougang Corp., na (Çin Halk Cumhuriyeti) satıldı. Özelleştirme programına bir sonraki yıl hız verildi ve Cerro Verde madeni Cyprus Amax'a (ABD) 37 milyon \$'a satıldı. Satışla birlikte söz konusu madenin modernizasyonu için 485 milyon \$'lık bir yatırım anlaşması da imzalandı (Soldi 1993).

1993 yılında Southern Peru Copper Corp. tamamı 5 yıl da tamamlanmak üzere 300 milyon \$'lık yatırım kararı olarak bakır işletmesinde modernizasyon çalışmalarını başlattı, ilk yıl 56 milyon \$'lık yatırım yapıldı (Soldi 1994).

1994 yılında;

* Madencilik sektöründeki özelleştirmelerden sağlanan gelir, toplam 534 milyon \$'a ulaştı.

* Tintaya bakır madeni için 273 milyon \$'lık teklif geldi ve ayrıca madenin satın alınması ile birlikte 85 milyon \$'lık modernizasyon anlaşması sunuldu.

* Cajamarquilla Çinko rafinerisi Cominco Ltd. - Kanada (%87) ve Marubeni Corp. - Japonya (%13) tarafından 193 milyon \$'a satın alındı. Newmonth (ABD) ve BRGM (Fransa), IFC ve Cie de Minas Bueneventure 88 milyon \$ yatırım yaparak Maqui Maqui madeninde üretime geçti.

* Ülkedeki enflasyon ise % 15 seviyesine düştü.

* Madencilik üretiminde % 4,6'lık bir artış sağlandı.

* Madencilik üretiminin ülke ekonomisine katkısı 2.1 milyar dolar olarak gerçekleşti. Ülkenin maden ihracatı 1,8 milyar \$'a ulaştı. Bu rakam bir önceki yıla göre % 32.8'lik bir artış ifade ediyordu (Soldi 1995).

1995 yılında;

* Özelleştirmelerden sağlanan toplam gelir 1,2 milyar \$ oldu. Bu arada 1 milyar \$'lık da yatırım anlaşmaları imzalandı.

* Maden aramaları için 200 milyon \$, geliştirme ve modernizasyon yatırımları için ise 500 milyon \$ harlandı.

* Ülkede madencilik sektörüne yapılan yatırımların toplamı 700 milyon \$'ı buldu.

* Newmont (ABD) şirketi Minera Yanacocha'da 17.4 ton altın üretimi gerçekleştirdi

* Maden üretimi % 2,6 artış göstererek 2,8 milyar \$'a ulaştı (Soldi 1996).

Yıllar itibarıyla, Peru'nun madencilik üretimine ilişkin bilgiler Çizelge 1'de verildi.

Çizelge 1 Peru'da maden u etimi

	Bakır	Kurşun	Çinko	Gümüş	Altın
	'000 ton			ton	
1990	317	188	584	1760	3
1993	374	218	664	1616	23
1996	484	249	761	1970	64
1999	536	271	900	2217	128

1996 yılında;

* 300 milyon \$'ı maden arama harcamalarında olmak üzere, madencilikte toplam 1,6 milyar \$'lık yabancı sermaye yatırımı gerçekleşti (Chadwick 1998).

* Ülkedeki altın üretimi bir sene öncesine göre % 12 artış göstererek toplam 65 ton oldu.

* Yıl sonunda Peru'da madencilikte özelleştirme 1 milyar \$'a ulaştı. Hükümet 2000 yılına kadar daha 4,5 milyar \$'lık özelleştirme yapılacağını deklare etti.

* 1996 yılında Peru'da madencilik sektöründeki başarının altında yatan gerçek önemli ölçüde yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmiş olması ve devlet eliyle işletilen madenlerin özelleştirilmesindeki başarıdır (Soldi 1997).

Peru'daki madencilik yatırımlarına ait bilgiler Çizelge 2'de verildi.

Çizelge 2. Peru'da yapılan-yapılması planlanan madencilik yatırımları (milyon \$)

	1997	1998	1999	2000
Arama	300	200	150	150
Geliştirme	457	161	131	60
Yeni Proje	722	717	755	546
Toplam	1.479	1.078	1.036	756

1997 yılında;

* iki adet altın madeni özelleştirildi. Sipan altın madeninde üretime başlandı. Ülkedeki altın üretimi her geçen yıl artış göstererek 1997 yılında 77 tona yükseldi. Üretilen 77 ton altının 43 tonu ihraç edildi ve ülke ekonomisine 500 milyon \$'lık bir katkı sağlandı.

* Dünya'daki bakır ve altın fiyatlarının düşüş göstermesine rağmen Peru'da madencilik üretimi % 8,7 lik bir artış gösterdi.

* Ülkenin madencilik üretimi bu gelişmeye paralel olarak 3,3 milyar \$'a ulaştı.

* Rio Algom-Inmet konsorsiyumu, toplamı 2,2 milyar \$ harcayarak 2002 yılında 270 bin ton/yıl bakır, 163 bin ton/yıl çinko üretimi gerçekleştirileceğini rapor etti.

* Ülkenin GSMH'sı ise % 7,4 lük bir artış kaydetmiştir. Şayet ülkede etkin olan El Nino Fırtınasının sebep olduğu altyapı zararları yaşanmasaydı ülkenin GSMH artışı daha yüksek olacağı tahmin edilmekteydi. Ancak, El Nino'nun

yarattığı doğal felaket nedeniyle ülkede üretim kayıpları oldu.

* Hükümetin amacı, 2000 yılından önce devlet eliyle yürütülen hiçbir maden işletmesinin kalmaması için, özelleştirme programını 2000 yılında tamamlamak olarak açıklandı (Soldi 1998).

1998 yılında;

* Antamina bakır-çinko madenine toplam 2,2 milyar \$'lık yatırım kararı alındı. Bu, ülkenin maden üretimini dünya ölçeğinde üst sıralara taşıyacak bir karardı. Yabancı sermaye yatırımları birbiri ardına hayata geçmeye başlayınca Peru Latin Amerika'da madencilikte üst sıraya yerleşti.

* Ekonomik gelişmelere bağlı olarak ülkede enflasyon % 6'ya düştü.

* Madencilik üretimi bir yıl öncesine göre % 6,8 lik bir artış gösterdi.

* Cuajore madeninde 245 milyon \$'lık bir genişleme yatırımı yapıldı.

* Minera Yanacocha altın madeninde % 26'lık bir üretim artışı sağlanarak 41 ton/yıl üretim seviyesine ulaşıldı. Hatırlanacağı gibi 1992 yılında (20 yıl aradan sonra) Peru'ya gelen ilk yabancı sermaye yatırımı Newmonth Mining Co idi.

* Toplam 2,7 milyar \$'lık maden ihracatı gerçekleştirildi. Bu rakam ülkenin toplam ihracatının % 47'sine eşittir (Soldi 1999).

Peru'nun metal-mineral ihracatına ilişkin veriler Çizelge 3'de sunulmaktadır.

Çizelge 3. Peru'nun metal-mineral ihracatı (milyon \$)

	1996	1997	1998	1999
Altın	579	701	798	1053
Gümüş	120	239	294	351
Bakır	1052	907	810	943
Kurşun	274	154	156	155
Çinko	401	507	579	593
Toplam	2.426	2.508	2.637	3.095

* 1990 yılında yılda sadece 3 ton altın üretebilen Peru, 1998 yılında ise, yıllık 94 ton altın üretimine dünya altın üretiminde 8. sıraya kadar çıktı.

* 1999 yılına gelindiğinde Peru'da madencilik % 97 özel sektör tarafından yapılmaya başlandı (Phelps 1999).

1999 yılında gerçekleştirilen altın üretimi ise bir önceki yıla göre % 36'lık bir artış göstererek 130 tona yükseldi (Chadwick 2000). Aynı yıl, altın ihracatından elde edilen döviz 1 milyar \$ ı aşarak ülke ihracatında birinci sıraya yükseldi (Albareda 2000)

3 TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE

Çizelge 4'den'de görüleceği gibi, geçen 10 yıllık süre içinde madencilik sektörüne çekebildiğimiz yabancı sermaye toplamı 246 milyon \$ oldu (YSGM 2000).

Türkiye'nin 1999 yılında 865 milyar dolar olan dünyadaki yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay ise yalnızca 783 milyon dolar olmuştur. Bir başka ifadeyle, dünyadaki doğrudan yabancı sermaye pastasından binde binn bile altında bir pay alabildi.

Çizelge 4 Türkiye'ye gelen yabancı sermaye

Yıllar	Madencilik (milyon \$)
1990	47 09
1991	39 82
1992	18 96
1993	11 37
1994	6 20
1995	60 62
1996	8 54
1997	26 70
1998	13 73
1999	6 76
2000	6 32
TOPLAM	246

Çeşitli ülkelerin çektikleri toplam yabancı sermaye miktarları Çizelge 5'de verilmektedir.

Dünyada bugüne kadar tüm ülkelere giden doğrudan yatırım sermayesi stokunun toplamı 4,8 katrilyon dolardır. Bu pastadan Türkiye'nin aldığı pay ise ancak binde bir buçuk olmuştur.

Türkiye'nin son on yıllık kışı başına düşen Gayri Safi Milli Hasılasına baktığımızda 1990 yılında 2710 dolar iken 2000 yılında bu rakamın 3060 dolar olduğunu görüyoruz. Geçen on yılda ne yazık ki kışı başına milli gelirimiz ancak 350 dolar artabildi.

Oysa komşumuz Yunanistan'ın kışı başına düşen milli gelin 15 bin dolar, Avrupa Birliği ortalaması ise 30 bin dolardır.

Acaba on senedir kışı başına milli gelirimizi niye arttıramıyoruz?

Hepimizin sorması gereken temel soru bu olsa gerek.

Milli gelin arttırabilmek için yatırım şarttır. Yatırım için ise sermayenin olması gereklidir. Türkiye'de yatırıma gitmesi gereken sermaye faize, repoya, siyasi ranta ve devlet eliyle kışı zengin etmek için kullanıldığından, 10 senedir kışı başına düşen milli gelirimizi bir türlü 3 bin doların üzerine çıkartamıyoruz.

Oysa komşumuz Yunanistan'ın kışı başına düşen milli gelin 15 bin dolar, Avrupa Birliği ortalaması ise 30 bin dolardır.

Acaba on senedir kışı başına milli gelirimizi niye arttıramıyoruz?

Hepimizin sorması gereken temel soru bu olsa gerek.

Çizelge 5 Yabancı sermaye girişinde dünya da 54 uncu sıradayız (milyar \$)

Ulke	1998	1999
ABD	186 3	275 5
İngiltere	73 7	82 2
İsveç	19 6	60 0
Çin	43 8	40 4
Fransa	29 5	39 1
Hollanda	41 7	33 8
Brezilya	28 5	31 4
Almanya	21 2	26 8
Kanada	21 7	25 1
Arjantin	6 5	23 2
Hırvatistan	0 9	1 4
Dominik C	0 7	1 4
Bolivya	1 0	1 0
Romanya	2 0	1 0
Fas	0 4	0 9
Malta	0 3	0 8
Türkiye	0 9	0 8

Milli gelin arttırabilmek için yatırım şarttır. Yatırım için ise sermayenin olması gereklidir. Türkiye'de yatırıma gitmesi gereken sermaye faize, repoya, siyasi ranta ve devlet eliyle kışı zengin etmek için kullanıldığından, 10 senedir kışı başına düşen milli gelirimizi bir türlü 3 bin doların üzerine çıkartamıyoruz.

Ne yazık ki, dışarıdan doğrudan yabancı sermaye gelmediği gibi, Türkiye'den yatırım için dışarıya giden döviz miktarı, dışarıdan Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarını geçti. Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin bilgiler Çizelge 6'da verildi.

Çizelge 6 Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (10⁹ \$)

	1997	1998	1999	2000*
DYSY (giriş)	873	982	823	1 007
DYSY (çıkış)	-319	-409	-685	-1 539

* Ocak-Temmuz aylarını kapsamaktadır.

Bunun anlamı, Türkiye'deki gerçek sanayici yatırımcı bile Türkiye'de yatırım yapamıyorsa, yabancı sermaye Türkiye'ye gelip yatırım yapar mı? (Kose, 2000)

3.1 Türkiye'de yabancı sermaye için maden atamaya izin var işletmeye yok

Bilindiği gibi 1985 yılında yürürlüğe giren 3213 sayılı Maden Kanunu ile Türkiye'de yatırım yapacak yabancı şirketlere de yerli madencilik şirketlerine tanınan hakların ve zorunlulukların aynı tanıdı.

Yabancı sermayeye verilen güvenceler sonucu diğer sektörlerde olduğu gibi madencilik sektöründe de yatırım yapmak amacıyla 20'ye yakın yabancı

sermayeli madencilik firması Türkiye'de maden arama faaliyetlerine başladı.

Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli firmaların büyük bir çoğunluğu altın arama ve işletmeciliğinde uzman firmalar idi. Çünkü Türkiye'nin jeolojik yapısının özellikle epitermal altın yatakları bakımından umut verici olduğunu düşünen firmalar geldi.

1989 yılında, arama faaliyetlerine başladıktan çok kısa bir süre sonra bazıları önemli altın rezervleri keşfetmeyi başardılar. Bunun üzerine Türkiye'de maden aramaları sonucu keşsettikleri altın rezervlerini üretmek için yatırım kararı alıp, gerekli yasal girişimlerini başlattılar. Akabinde, ilgili bakanlıklardan zorunlu izinlerin tümünü alarak yatırımlarına giriştiler. Ancak, ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle hükümetlerin, bakanların, bürokrasideki yöneticilerin sürekli değişim içinde olması sonucu, 19 ayrı merciiden alınan yüzlerce imzanın arkasında durulmadı. Birinin verdiği izni diğeri iptal etti. Bu yüzden Türkiye'de altın üretecek tesis kurulmuş olmasına rağmen, bir türlü altın üretimine geçilemedi. Madencilikte yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için her türlü izni veren devlet, üretim aşamasına gelindiğinde yabancı sermayeli bu madencilik şirketleriyle yöre insanlarını karşı karşıya getirip, git onları ikna et, ben karışmam, ne halin varsa gör, gibi bir tutum sergiledi. Ülkede 14 yıldır siyanürleme teknolojisiyle devlet eliyle gümüş üretimi yapıldığı ve hiçbir çevre sorununa neden olmadığı bilindiği ve ayrıca çeşitli sanayi kollarında çok daha yüksek miktarlarda siyanür tüketildiği halde, aynı teknolojiyle altın üretilmesine hükümetler sahip çıkmadı.

Türkiye'de madencilik sektöründe bugüne kadar yaklaşık 200 milyon \$ risk sermayesi harcayarak 300 ton görünür altın rezervi keşfeden bu şirketlere, milyonalara dolar risk sermayesi harcayarak buldukları altın rezervlerini üretme izni verilmedi.

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye için tam bir hüsrana yaşandı. Bu durumu gören bir çok yabancı sermayeli madencilik kuruluşu Türkiye'deki faaliyetlerine son vererek veya askıya alarak kendilerine üretim güvencesi veren ülkelere gittiler.

Her nedense, Türkiye'de altın üretimi dışındaki alanlardaki siyanür kullanımına hiçbir tepki vermeyen bazı gruplar, çevre konusunu siyasallaştırarak madencilikte yabancı sermaye yatırımlarına karşı çıkmışlardır. Devlet de bu duruma seyirci kalmıştır. Borsaya, arsa alımına repoya ve ranta gelen yabancı sermayeye (sıcak para) her türlü kolaylık gösterilirken, ülkede yatırıma, istihdama, vergiye ve katma değer üretimine katkı koyacak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına her türlü engel çıkartılmasına tam 10 senedir kayıtsız kalındı (Köse 2000).

Türkiye'de ne yazık ki sadece madencilik sektöründe değil, her alanda, üretimi arttırmak,

istihdam yaratmak ve karma değer üretmeye çalışmak ödüllendirileceği yerde cezalandırıldı.

16 Ocak 2001 tarihinde Davos toplantısında Amerikan Business Week dergisinin yöneticisi Türkiye konulu toplantıda, Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'a aşağıdaki soruyu soruyor.

"Polonya ve Türkiye , her iki ülkede Avrupa Birliğine aday. Ama Polonya'ya yılda on kat daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapılıyor. 60 küsur milyonluk Türkiye niye bu alanda başarısız? "

Yılmaz verdiği cevapta, siyasal istikrarsızlık konusuna işaret edip, yabancı sermayeyi çekmek için yeni düzenlemelerden ve vergi teşviklerinden söz ediyor. Sonuçta, Amerikalı gazeteci Türkiye'ye neden yabancı sermaye gelmediğini kendisi cevaplıyor.

- Bürokratik kırtasiyecilik
- Ekonomi politikalarında sert ve ani dönüşler
- Şeffaflığın olmaması
- Mahkemelerde hakkını doğru dürüst arayamama
- Yüksek enflasyon
- Güçsüz hükümetler

Kısaca özetlemek gerekirse, Türkiye'deki ekonomik istikrarsızlık, hukuksuzluk ile birleşince, Türkiye yabancı sermaye için çekici olmaktan çıkıyor (Cemal 2001).

3.2 Bürokratik izinler

Madencinin önemli bir sorunu da bürokratik izinlerle ilgilidir. Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün verdiği ruhsatlardan doğan maden haklarının kullanılabilmesi çok sayıda başka kurumun iznine bağlı kalmıştır (Çizelge 7). Uygulamada bu durum işletme izinlerinin alınmasında içinden çıkılmaz sorunlara yol açmakta ve ruhsat güvencesini ortadan kaldırmaktadır.

Yürürlükteki Maden Yasası'na göre işletme ruhsat sahibi, ruhsat aldığı tarihten itibaren gerekli işletme izinlerini alarak en fazla 6 ay içinde işletmeye başlamak zorundadır. Öysa bürokrasinin bugünkü işleyişinde bu kadar çok sayıda izni değil 6 ayda, yıllarca sonra alabilmek bile çoğu zaman mümkün olamamaktadır (TBMM 1997).

3.3 Türkiye'deki vergi uygulamaları

Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli yatırımcılar ne gibi vergi uygulamalarıyla karşılaşılıyor?

-Geriyeye dönük olarak değiştirilen yasaların sadece yerli yatırımcıları değil, yabancıları da ürkütmesi

- Geçici vergilerin kalıcı olması
- Anayasa'daki "vergi, resim ve harç ancak kanunla alınır" şeklindeki açık hükme rağmen, tebliğ ve kararnamelemlerle vergi getirilmesi.

Çizelge 7 Bir madenin açılabilmesi için gerekli izinler.

Alınacak izin	izni veren makam
1 Maden Ruhsatı	Mad. İşi. Gn. Md.
2 ÇED Olumlu Belgesi	Çevre Bkn.hği
3 Atık Depolama izni	Çevre Bkn lığı
4 ön Emisyon ve Emisyon izinleri	Sağlık Bkn lığı
5 Arazi Sınıflandırması	Köylü Gn. Md.
6 Arazi Kullanım izni	Arazi Sahibinden
7 Orman izni	Orman Bkn lığı
8 Yer Seçimi İzni	Sağlık Bkn lığı
9 Tesis İzni	Sağlık Bkn lığı
10 Açılma izni	Sağlık Bkn.hği
11 Kültür Bkn.hği Olumlu Görüşü	Kültür Bkn.hği
12 İşyeri Bildirimi	SSK, Vergi D., Çalışma Bkn.hği
13 imar izni	Bayındırlık-Beled
14 İnşaat İzni	Bayındırlık-Beled
15 Elektrik Ruhsatı	TEDAŞ
16 Su Ruhsatı	DSİ-Belediye
17 Patlayıcı Madde Depo inşaat izni	tç İşleri-Bayındır.
18 Patlayıcı Madde Satınalma ve Kullanma Ruhsatı	iç işlen Bkn.hği
19 Diğer izinler	Askeriye, ve dig.

-Duran sermayenin bile vergilendirilmesi (Yabancı yatırımcıların döviz olarak getirdiği sermayeden, bankada aynen dursa dahi her üç ayda bir "kur farkı" nedeniyle geçici vergi alınmıyor.)

-Damga Vergisi (Yabancı sermayeli bir kuruluş bir iş aldığı anda sözleşme imzalayabilmek için daha için avansını almadan damga vergisi ödemek zorunda.)

Bir iş organizasyonunda bazen yüzlerce anlaşma imzalanabilir. Bunların herbirinin damga vergisi bazen işin kazancından bile fazla olabiliyor (Kızılot 2000).

4 SONUÇ

Yatırımı durduran, üretimi yerinde sayan bir ülke olarak, Türkiye son yıllarda tüketmek için dışardan borçlanmayı sürdürüyor. Çünkü dış borç almadan yaşayamaz hale gelen bir ekonomiye sahibiz. Geçtiğimiz yıl 28 milyar \$'lık ihracatımıza karşılık 52 milyar \$'lık ithalat yaptık. Yani 24 milyar \$'lık dış ticaret açığı verdik. Yatırım yapmadan, üretmeden, Türkiye bu açığı nasıl kapatacak ? Üretimi arttıracak önlemleri almadan kişi başına düşen 3000 \$'lık gelirimizi nasıl 15 000 \$'a çıkarabiliriz ki? Malesef Türkiye'de maden aramaçlığına milyonlarca dolar risk sermayesi harcayacak bir tek yerli kuruluş bulunmamaktadır. Bir ülkede madencilik gelişmesi için önce milyonlarca dolar risk sermayesi harcayarak madenlerin aranıp bulunması gerekiyor. Son 20 senedir Türkiye'de madencilik sektöründe risk

sermayesi harcayacak yerli bir kuruluş çıkmamıştır. Jeolojik yapımızın altın cevherleşmesi için çok elverişli olduğunun anlaşılması ile yabancı sermayeli madencilik firmaları Türkiye'de modern maden yatağı modellemelerine dayandırılmış altın yatağı aramalarını başlattılar. Altın konusunda uzman yabancı sermayeli bu şirketler maden aramaçlığına para harcadıkça Türkiye'de önemli altın rezervlerini ortaya çıkardılar. 1988 öncesi bilinen bir altın rezervimiz yokken, bu firmalar 10 senede 200 milyon \$ harcayarak 300 ton ekonomik olarak işletilebilecek altın rezervi keşfettiler. Mevcut projelerin işletilmesine müsaade edilse, Türkiye Avrupa'nın en fazla altın üreten ülkesi olacak. Ama Türkiye'de altın üretimine başlanması engellenmiştir. Bu durum ülke madencilikini çok olumsuz etkilemiştir. Yerli ve yabancı hiç bir madencilik firmasının Türkiye'de madencilik sektörüne yatırım yapacak cesareti kalmamıştır. Yatırımlar durmuştur. Oysa Peru örneğine baktığımızda 1990 yılında 3 ton altın üretebilen bu ülke yabancı sermaye yatırımları sonucu 2000 yılında 150 ton altın üretebilen bir konuma gelmiştir. 150 ton altının üretimini ülke ekonomisine katkısının 1,5 milyar \$ olduğu göz önüne alırsa, madencilikğin ülke ekonomisine neler kazandırabileceği kolayca anlaşılabilir. Altın potansiyelimizin 6500 ton olduğu göz önüne alındığında, kimler tarafından neden bu sektörün önünü tıkandığının iyi araştırılması gerektiğine inanıyoruz. Yeraltı kaynaklarımızın üretilmesi ülkemizin menfaatine ise acaba üretilmemesi kimlerin işine yarayabilir. Devleti yönetenlerin görevi yatırım ve üretim yapmak isteyenlerin önünü açmaktır. Çünkü insanların iş bulabilmesi, gelirlinin artması, ülkedeki üretim artışına bağlıdır. Devleti yönetenlerin yatırım yapılmayan ülkemizde kişi başına düşen milli gelirimizin bırakın 3000 \$'a aşmasını daha da altına düşebileceğinin korkusunu taşımaları gerekir. Böyle bir durumda Türkiye'nin daha da fakirleşmesi kimlerin işine yarayabilir? Bu soruyu hepimizin sorması gerekir.

Çevreyi koruyan yasa, yönetmelik ve karamamelere uymak şartıyla, bulunacak madenler için üretim garantisi verilmezse kim bu ülkede maden arayıp bulmak için sermayesini harcar ki?

AÇIKLAMA

Bu bildiriye sunulan değerlendirmeler Ocak 2001 itibarıyla yapılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aibareda, G 2000 Peru climbs rapidly up the ranks of the world gold producers *EMJ*. April 17-22
Cemal, H. 2001 *Değişim korkulundan kurtulmak zorundayız* Milliyet 30 Ocak

- Chadwick, J 1998 Peru booms *Mining Magazine* February, 87-104
- Chadwick, J 2000 Peru continues to impress the world *Mining Magazine* January, 7-24
- Fernandez, JV Raminéz, JC & Ruiz, RV 1995 Peruvian mining the choice of the 21 st century *Mining Magazine* August 62-69
- Kızılot, Ş 2000 Bu düzenle yabancı sermaye zor gelir *Sabah* 13 Aralık
- Kose, M 2000 Madencilikte yabancı sermaye gerçeği, *Gözlem Gazetesi* Altın-2000 Ekim, 83-86
- Mobbs, P M 1990 The mineral industry of Peru *Minerals Yearbook, Vol 3* 277-291
- Mobbs, P M & Rabchevsky G A 1991 The mineral industry of Peru *Minerals Yearbook* 369-380
- Phelps, R W 1999 *Peru Mining is the national engine of growth* Polymetallics vs Gold
- Soldi, C G 1993 *Peru Mining Annual Review* 123
- Soldi, C G 1994 *Peru Mining Annual Review* 87-88
- Soldi, C G 1995 *Peru Mining Annual Review* 85-86
- Soldi, C G 1996 *Peru Mining Annual Review* 87-88
- Soldi, C G 1997 *Peru Mining Annual Review* 89-90
- Soldi, C G 1998 *Peru Mining Annual Review* 96-97
- Soldi, C G 1999 *Peru Mining Annual Review* A120
- TBMM, 1997, 20 Dönem S Sayısı 419 65
- YSGM, 2001 TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (YSGM)

